

LITTERATUR

GEIJER OCH VÅR TID¹

Av fil. d:r BROR OLSSON, Lund

Medan man under förra världskriget på sina håll, särskilt bland unghögern, ivrigt återopade sig på Geijer, synes han under den nuvarande krisen inte tenderat till att bli ett nationellt samlande namn. Men då var det framför allt den konservative Geijer, från vilken man hämtade de tankar och idéer, som man ansåg även för vår tid förebildliga eller tillämpliga. Sedan dess har emellertid mycket ändrat sig, och ett fördjupat Geijerstudium och framför allt den stora uppslagan av Geijers samlade skrifter av J. Landquist och dennes klassiska Geijerbiografi har kommit mycket i Geijers utvecklingsgång och åskådning att framstå i en annan dager än tidigare. Det förefaller nu tämligen omöjligt och ofruktbart att göra en så stor skillnad på den konservative och liberale Geijer, som man då gjorde. Det kan finnas starka brytningar i en verkligt levande människas utveckling, men de försiggå inte så abrupt, som övergången från ett parti till ett annat sker, och hos Geijer är det alldeles tydligt, att det s. k. avfallet föregåtts av en förskjutning i åsikter, som genom detta endast fick sin yttre påtagliga besegling. Det är inte heller alltid den konservative Geijer, som en nationell åskådning har mest att lära av. Det går knappast att förneka, att Geijer som politiker på 1820-talet var föga lycklig. Det kan delvis bero på teoretikerns valhäntighet att bemästra praktiska problem — »leicht beieinander wohnen die Gedanken, doch hart im Raume stossen sich die Sachen». Lika mycket synes det hos Geijer bero på att han alltför villigt men med inre olust i vått och torrt fogade sig i partiprogrammet och att detta alstrade en steril doktrinarism. Det är, som Rodhe träffande poängterar, utmärkande för Geijer, att han alltid följde med sin tid, även om han inte var medlöpare i vanlig mening, utan överallt tog ledningen. Men under vissa perioder ha tidsrörelserna blivit honom övermäktiga, inte bara efter utan även före avfallet. Det förefaller, som om man inte gör hans minne någon tjänst med att förneka detta.

Det är alldeles uppenbart, att Geijer sålunda på 1820-talet var otrogen mot huvudartikeln i sin historiska världsåskådning, uppfattningen att tiden i vart ögonblick rymmer förflutet, närvarande och tillkommande, som han uttryckt i de ofta citerade orden: »Tiden lever endast genom det närvarandes insats av ny kraft. Där denna kraft ännu överväger det förflutnas motstånd, är *tillväxt*. Där bägge utarbetat sig till jämvikt och förening, är *bestånd*. Där motståndet

¹ Arvet från Geijer. En bild av Erik Gustaf Geijer, sammanställd ur hans skrifter av Greta Hedin. Lund, C. W. K. Gleerup, 1942. 328 s. Kr. 9: 50.

Eklund, J. A., Erik Gustaf Geijer. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses förl., 1942. 231 s. Kr. 5: 50.

Rodhe, Edv., Geijer och samhället. En studie i svensk tradition. Sthlm, Sv. kyrkans diakonistyrelses förl., 1942. 549 s. Häft. kr. 12: —, inb. 16: —.

fått övervikten och det närvarandes insats minskas, är *avtagande*; — tills denna insats slutligen upphör, och den enda beståndsdelen, nämligen det förflutna, återstår ren och med detsamma själv blott *har varit*; vilket är döden.»

Det är i ljuset av denna historiefilosofi man har att se Geijers djupsinniga och träffande omdöme om Tegnér i det med rätta berömda minnstalet över denne: »*Ett* fattades honom. Det *närvarande* var hans liv och lust. Han saknade det slutligen eller kände ej igen det och sjönk därmed tillbaka i det *förflutna*. — *Föryngringsprocessen* i historien var honom förborgad. Han hade inte öga därför, utan levde på *motsatsen* mellan det *nya* och det *gamla*, varvid i den mån han själv åldrades, det senare fick överhanden. Likväl är det denna föryngring av det gamla, som egentligen utgör existensens väsen...»

När allting kommer omkring är det nog denna tolkning av historiens väsen, vilken Geijer i alla skiften innerst och konsekvent blev trogen, även om han tidvis kunde därifrån avvalla, som gör att han som ingen av sina samtida behåller greppet och inflytandet över eftervärlden. Ingen svensk kan i detta fallet tävla med Geijer. Tegnér — för att nu göra en nära till hands liggande men inte full rättvis jämförelse — har blivit oändligt mycket mera läst än Geijer, och man kan gott förstå detta. Medan Tegnér i en kristallklar, i breven till och med lekande och lättillgänglig form kan utveckla svåra filosofiska och estetiska problem, uppträder Geijer oftast i den samtida filosofiens tunga rustning. Det är därför säkerligen inte många svenskar i våra dagar, som läst Geijer i sin helhet eller ens några större delar av hans verk, men indirekt har han utövat ett bestämmande inflytande på svensk historia, och söker man tränga till botten av saken, kan man inte undgå att skönja spåren av hans insats. Alldeles säkert har han, som det framhållits, bestämt den svenska liberalismens senare utveckling, som i Sverige mer än i andra länder insett sitt ideella ursprung och samtidigt sitt sociala ansvar (V. Svanberg). Till en tid hade givetvis Tegnér också ett stort inflytande på den politiska opinionen genom sin Napoleonbeundran och sitt rysshat, särskilt i de södra landsändarna av vårt land, men det var Geijer som även här såg klarare, och utvecklingen gav honom rätt. På ett område är däremot Tegnérs överlägsenhet obestridlig. Hans inflytande på vår formkultur har varit oändligt mycket större. Geijer är, dess värre, dunkel, mången gång ytterst svårtillgänglig, och ingen har kommit på den idén att härutinnan taga honom till mönster. Vi ha haft talrika tegnérider, men knappast några geijerianer, som tagit honom till stilistisk förebildare.

Men är det så, att arvet från Geijer inte är något nationellt dött arv, så är det mer än ett lärdomshistoriskt intresse, att hans tankar bli tillgängliga och aktualiserade. Då emellertid, såsom framhölls, Geijers stil på de flesta kan verka avskräckande, så att de dra sig för att stifta bekantskap med hans större verk i sin helhet, är det angeläget, att det göres tillgängligt på något annat, för vår generation mera anpassat sätt. Det är på sitt vis med Geijer som med bibeln; utan att pressa jämförelsen kan man säga, att han för att riktigt för-

stås av en vanlig läsare behöver förklaras. Så starkt som Geijer levde med sin tid, måste han också sättas in i sitt tidshistoriska sammanhang. Det är allt detta som nu skett av docenten Greta Hedin — liksom på sitt sätt förut i doc. Hesslers avhandling — genom hennes lyckliga pedagogiska grepp att i en Geijerantologi sammanställa väsentliga och alltjämt levande partier av hans verk samt förbinda dessa med biografiska och historiska notiser.

Det biografiska stoffet är inte minst viktigt. Få svenska stormän äro personligen lika fängslande som Geijer, och det är mycket få, omkring vilka det står denna klara, rena luft. Skandalkrönikan — och den tidens var en mycket svår sådan — lämnade inte heller honom oantastad, men har icke lyckats sätta någon varaktig fläck på hans minne. Geijer vinner endast på att bli känd på nära håll. Den manliga tryggheten, ärligheten, det ständigt vakna samvetet — något i släkt med »den saliga oro» han prisade hos Wallin — den ständiga strävan utöver det en gång vunna, gav Geijer en obestridd auktoritet i samtiden, och något av allt detta utstrålar alltjämt ur hans brev och uttalande i dagens frågor. Han var på ett välgörande sätt fri från snilletts dryghet och översitteri. Vilken ren mänsklighet och värme talar inte t. ex. ur orden till modern, som mist sin lille son, att han »alltid tänkt, att ingen verklig tröst kan komma till sorgen; *den måste komma ur sorgen själv*, likt en ängel stigande ur djupet».

I docenten Hedins bok kunna vi följa Geijer från det han var den unge studenten, som, osäker om sin kallelse, endast efter mycket trevande fann sin väg och uppgift — han liknar sig (i sina underbara Minnen) under dessa år icke vid en som sökte sin egen skugga utan vid en som sökte sig *själv* — fram genom mannaårens brottning med sin tids vetenskapliga, politiska och sociala problem till avfallet, som gjorde honom till en ensam man. Gripen och eftersinnande stannar man inför den ödmjuka resignation, som talar ur en dagerrotypi från 1840-talet. Man tycker sig däri avläsa det facit vi alla människor draga av ett livs strävanden och erfarenheter.

Av ett särskilt aktuellt intresse är hela det problemkomplex, som biskop Edvard Rodhe upptagit till behandling i sin bok »Geijer och samhället». Man får här om detta ämne en mångsidig utredning i författarens klara fängslande stil, och hans bok lämpar sig därför inte minst som introduktion till ett fördjupat Geijerstudium. Det är med uppriktig glädje man till den rikhaltiga Geijerlitteraturen fogar detta förnämliga verk av en framstående kännare av Geijerepokens särskilda religiösa och sociala problem. Med all säkerhet kommer det att verka befruktande lika mycket på den egentliga forskningen som på det populära intresset, vilket man har all anledning förmoda skall växa sig starkare i denna tid, i så mycket lik Geijers. Vi böra icke söka kvietiv i det förgångna — denna roll tilldelade inte heller Geijer historien — men vi böra inte försumma att visa vår plågade och rotlösa generation på det bästa i svensk tradition. Även om Geijer inte kan bli en samlande symbol i våra dagars Sverige, på samma sätt som Grundtvig just nu blivit det i Danmark — med vilken för övrigt Rodhe på ett mycket upplysande sätt jämför Geijer — representerar

han dock en omistlig nationell tillgång. I sin mångsidighet, som historiker, musiker, skald och filosof har han intet motstycke. Det finns i hans verk många boningar och rum för olika meningsriktningar. Det är fråga om det varit så lyckligt, att endast ett parti sökt göra honom uteslutande till sin.

Rodhe framhåller, att fullständighet, när man har med Geijer att göra, är ett oupphinneligt ideal. Han avstår följaktligen från att i detalj behandla Geijers filosofiska uppfattning och bortser från hans estetiska period samt gör början med de Geijerska skrifterna från 1818—1820. Men vad som kvarstår med all tydlighet utan att det ideligen understrykes är intrycket, att Geijers hela sociala och politiska tänkande var religiöst motiverat. Kravet på vidgade politiska rättigheter — vilka dock måste följas av ökade plikter — härledde Geijer inte ur tillfälliga premisser utan ur religiösa principer. »Intet medborgarskap är för högt för den som är kallad att vara medborgare i Guds rike», heter det 1839, då han för första gången tog kristendomen till intäkt för en bestämd politisk åskådning, nämligen för liberalismens krav på politisk medbestämmanderätt för de dittills orepresenterade grupperna. Det kan vara skäl att erinra om detta nära samband mellan kristna och liberala tankar i förra århundradet, som ger en viss historisk patina åt det moderna svenska demokratiska lösensordet, att den svenska linjen är den kristna. Att denna sammanställning delades av andra liberaler framgår av ett lyckat, tidstypiskt citat hos Rodhe ur ett brev från Richert till Geijer, sedan de, förut politiska motståndare, kommit varandra närmare: »Den som skäller på personligheten, förräder hat och förakt för människan, för människones son, för honom, som var personlighet, så obeklädd med jordisk ära och lycka, att han, likt den sämste proletär ej hade tak att vila sitt huvud under.»

Rodhe accepterar inte okritiskt Geijer överallt. Han menar bland annat, att avfallet betydde en avgjord försvagning av den internt religiösa gemenskaps- och samfundssynpunkten, men han går inte så långt som biskop Eklund, som i sin på grundval av anteckningar under årens lopp gjorda Geijerbok inte har mycket till övers för Geijer efter 1838. Geijer råkade genom avfallet inte bara i dåligt sällskap, utan även personligt kom det hos honom fram en ton av ego-centricitet och självbespeglning och klankande. Det har eljest framhållits, att Geijer som person står högst under sin liberala period och att hans liberalism, till skillnad från de flesta andras i hans samtid, inte vuxit på den vanliga grunden av personligt missnöje (Hilma Borelius). På denna punkt verkar biskop Eklund minst av allt övertygande. Han har icke heller beaktat den stora skillnaden, som alljämt förefanns emellan Geijer och Aftonbladsliberalismen, och Rodhe gör här ett par intressanta påpekanden, genom att ställa frågan, om L. J. Hierta skulle ha kunnat skriva det ryktbara brevet till Hans Järta av den 24 februari 1838. Rodhe konstaterar, att Hierta otvivelaktigt skulle ha kunnat instämma i Geijers yttrande om medelklassen och ståndens politiska oduglighet. Däremot skulle han inte ha kunnat göra till sina egna Geijers ord om att han var en rojalist i själ och

hjärta. Hierta skulle vidare ha kunnat underskriva orden om lösdrivaren på jorden, som ej hade fri stig och ej fritt andrum, men han skulle ha invänt, att Geijer tog för sentimentalt på denna sak. Och allra minst skulle Hierta ha kunnat dela Geijers oro över att kristendomen trängdes undan och övertygelsen, att det verkliga bote-medlet mot tidens onda var upptäckten av en förnummen allestädes närvarande Gud. Olikheten rörde inte bara utanverken, och det har förut framhållits, att Geijer kommit att öva ett bestämmande inflytande på svensk liberalism i bättre riktning.

Både i Greta Hedins antologi och i Rodhes bok möter man tankar som alltjämt fångsla, alltjämt leva och röra. Man skulle på dem vilja tillämpa Geijers egna ord — varmed Rodhe också avslutar sin bok — om »det förflutnas stjärnskrift (avtecknande sig mot tidernas natt): — det är *de dödas tankar*; likväl upplysa, röra, förvåna och tjusa dessa tankar, liksom vore i dem en levande ande... Men en sådan verkan är över allt *livets — ej dödens*. — *Också leva de döda.*» — Och osökt rinner en också i tankarna några ord ur den skönaste hymn på svenskt språk till det uppbyggande arbetet, som trotsar förödelsen och ständigt förnyar:

De väldige herrar med skri och med dån
slå byar och riket omkull.
Tyst bygga dem bonden och hans son,
som så uti blodbestänkt mull.

STATEN OCH KONSTEN — ETT HISTORISKT PERSPEKTIV

Av professor AXEL L. ROMDAHL, Göteborg

Knappast någon vetenskaplig framställningsmetod är så fångslande som den vilken består i att ta ut en jämförelsevis liten detalj och genom denna som genom en lins låta läsaren eller lyssnaren skåda stora sammanhang, vida utsikter och långa perspektiv. Själva undersökningsobjektet blir till fullo uttrannsakat och fakta fastställda. Detta kunde vara tillräckligt för visst direkt bruk, men det blir icke nog för den som vill nå till ett »levande förstånd av tingen». Man talar om »torra» fakta, och det mesta som händer och sker under normala tider ter sig som sådana när det efter bara några år hämtas fram ur arkivens gömmor. Vetenskapen kan ta hand om namn, data, propositioner och resolutioner, ordna och registrera dem, och torkan består, endast ytterligare förstärkt genom abstraktionen. Men allt detta till synes ohjälpligt uttorkade var dock en gång blommande liv, delar av ett skeende i vilket individer och folk voro engagerade. Och det kan blomma på nytt, om det tas om hand med det rätta greppet av en forskare som fått gåvan att ej blott utforska men uppleva och uppliva det förgångna. Docenten vid Göteborgs Högskola Carl Arvid Hessler hör till denna ej alltför talrika kategori av vetenskapsmän.

Detta ådagalades genom den serie föreläsningar han hållit vid

Högskolan över ämnet »Staten och konsten i Sverige».¹ I dessa föreläsningar, som de nu föreligga i bokform, framträder på ett föredömligt vis behandlingssättets klarhet, pregnans och friskhet. Författaren har lagt upp ämnet i sex kapitel vilkas titlar ange de huvudproblem som den statliga konstvärden undan för undan blivit ställd inför. Vi få i det första kapitlet bevittna hur, när det gällt konstakademien och dess läroverk, de merkantilistiska, nationalekonomiska synpunkterna blivit avlösta av en ideell uppskattning av konstens värde och nödvändighet. I ett märkligt uttalande till boupp-tekningsprotokollet efter Gustaf III framhöll greve Ruuth att då den i konungens kvarlåtenskap befintliga konstsamlingen blivit förvärvat med rikets medel den »då nyttjandet upphört» borde tillfalla riket. Redan då dessa ord nedskrevos hade genom det konseljbeslut av den 28 juni 1792, vars minne nyss högtidlighållits i Nationalmuseum, avgörandet om samlingarnas öde blivit träffat. Därmed hade staten övertagit den roll som konsternas beskyddare som förut ingått i monarkens representationsförpliktelser. Det var under en för konsten prövande politisk och ekonomisk nedgångstid som staten fick den nya uppgiften sig ålagd. Det Sverige som Gustaf IV Adolf lämnade och som mottog Karl Johan befann sig i ett tillstånd av fattigdom och vanmakt. Och detta tillstånd varade med sina efterverkningar fram mot århundradets mitt.

Mot denna bakgrund ha vi att se de långa och upprörda debatterna om det stora museibygget. Det gick väl an för herrarna på riddarhuset att hävda de ideella synpunkterna, tala för anslag till Konstakademien och Museet. Annorlunda måste dessa krav te sig för bondeståndet. När friherre Fredrik Klingspor vid 1828 års riksdag yrkat på 150,000 rdr till ett Nationalmuseum svarade bondeledaren Hans Jansson: »Om det är förödmjukande för svenska nationen att icke kunna tävla med utlänningen i allmänna byggnader och praktanstalters uppförande och underhåll — så kan jag dock icke anse det för mindre förödmjukande att se och höra tusentals medborgare av den fattigaste klassen försmäktade i armod och fattigdom.» Bönderna voro icke kulturfientliga men de trycktes hårdare än de andra stånden av de redan dryga skattebördorna och kände sig ur stånd bära nya nya kunde undvikas. Inom borgarståndet delades på några håll dessa synpunkter. Bruksägaren Carl Fredrik Wærn d.ä. uttalade vid 1844 års riksdag att »rättskänslan bjöd att besinna att medlen äro med svårighet uttagna av ett fattigt folk, vars allra flesta medlemmar icke kunde hämta någon glädje av denna slags nationallyx». Thore Petre, de liberalas ledare, talade i samma anda. Adeln och prästeståndet gävo sitt bifall till det av statsutskottet föreslagna anslaget till Nationalmuseibygget, 500,000 rdr. De två andra stånden vägrade sitt bifall. Frågan avgjordes i förstärkt statsutskott med 60 ja-röster mot 58 nej. Författaren summerar på ett intressant sätt innebörden av vad sålunda hänt. »Det sade något väsentligt om den svenska ständsriksdagen.» De två stånd som dominerades av ämbetsmanna-

¹ Carl Arvid Hessler: Staten och konsten i Sverige. Svenska Humanistiska förbundet. Stockholm. P. A. Norstedt & Söner.

element hade dikterat beslutet. De näringsidkande stånden hade satt sig emot det. Men ytterst var museifrågan en skattefråga. »Bönderna hade vunnit den fasta övertygelsen att endast ett nytt representativt system skulle kunna bringa dem lättnad. Statens anslag till konsten blev bönderna en eggelse att reformera staten.» Genom detta sätt att placera in frågan om Nationalmuseibygnaden i det stora allmänt politiska sammanhanget har författaren givit den ett nytt och fördjupat intresse.

Vid riksdagen 1847 motionerade friherre Carl Stephan Bennet, själv konstnär, om ett årligt anslag av 20,000 rdr för konstinköp. Saken förföll den gången och likaså vid nästa riksdag 1850, då Bennet nöjde sig med att föreslå ett belopp av 6,000 rdr. Men tredje gången gillt: riksdagen 1853 beviljade på regeringens förslag 2,000 rdr som årligt anslag för ändamålet. Därmed var det i princip erkänt att staten borde träda in för denna kulturuppgift. Tiderna voro också andra än förut. »Våra näringar äro i ett blomstrande tillstånd, handeln har erhållit en hos oss hittills okänd utsträckning, åkerbruket gör årligen nya framsteg» hette det i trontalet vid 1856 års riksdag. Vid denna frambar grosshandlaren Gustaf Lallerstedt i en märklig motion ett förslag om konstinköpsanslagets höjning till 10,000 rdr. Höjningen stannade emellertid vid 6,000. Stånden hade i samma dagar tillfälle att diskutera en mera speciell och ovanlig konstfråga, greve Baltzar von Platens motion om inköp för 10,000 rdr av en viss tavla av Marcus Larsson. Denna gången var det bondeståndets tur att visa sig generöst: »det vore Bondeståndet föga värdigt att vägra en av dess egna söner den uppmuntran av vilken han i så hög grad gjort sig förtjänt». Men de andra ståndens betänkligheter mot förslaget segrade.

Författarens facit i kapitlet om konstinköpen blir denna: »Staten hade 'liberaliserats'. Men när så skett på det ekonomiska området, beslöt man att staten skulle sträcka ut sin verksamhet i annan riktning. Den skulle vidga sin kulturella sfär, den skulle köpa konst. Och mot denna expansion sökte nu ingen enda bland riksdagens borgare eller bönder sätta spärr.»

Man hade sagt A och måste säga B. Riksdagen måste gå med på att skapa en förvaltning för statens konstsamlingar. Men det skedde icke utan motstånd från representanterna för borgerskapet och lantmännen. Liberal obenägenhet för byråkratiska inrättningar och sparsamhet med statens medel möttes i strävandena att bromsa upp på denna punkt.

Så kommer konstundervisningen på tapeten. Opponentrörelsen kastar sina reflexer in i riksdagsdebatterna om konstakademiens nybyggnad och om Nationalmuseets anslag för inköp av samtida svenska konstnärers arbeten, år 1898 ökat till 15,000 kr. Docent Hessler har ur det nämnda årets riksdagsprotokoll hämtat fram ett varningsrop av den konservative d:r Carl Nyström: »Skola dessa medel, om ock blott till en del, användas till förvärv av verkliga konstverk, till att stödja och främja den verkliga konsten, eller skola de gå till understöd åt den lika anspråksfulla som vilsekomna konst, den vrångbild av konst, som under de sista åren uppenbarat sig även hos oss

etc.» Han fick stöd av kammarens vice talman Carl Edvard Casparsson som hoppades att det höjda anslaget måtte användas till inköp av verkliga konstverk och icke av konstiga verk. Där fick Konstnärsförbundet! Men icke så det teg. Tvärtom! Det höjda inköpsanslaget föranledde det att energiskt dra i härnad för en nyorganisation av Nationalmusei inköpsnämnd. Det kom till en liten reform år 1900, men först år 1912 genomfördes en radikal förändring. Den som minnes hur Nationalmusei nämnd tedde sig vid sekelskiftet bevarar ett livligt intryck av vitskäggit och uråldrig ärevördighet. Författaren resumerar åter och fastslår den olika graden av välvilja mot konsten hos de skilda partierna och grupperna inom den av De Geer skapade riksdagen: en positivt inställd första kammare, en negativ andra, ämbetsmannavärldens kulturvänlighet, böndernas avoghet mot statens stöd åt konsten.

I de båda sista kapitlen »Statlig konstpropaganda» och »Konstnären i Statens tjänst» äro vi framme vid vår egen tid, vid Värner Rydén, Olof Olsson och Arthur Engberg. Som ståtlig slutvignett kommer den av Engberg framlagda kungl. propositionen av år 1937 att vid statens byggen ett visst belopp av byggnadsanslaget skall disponeras för den konstnärliga utsmyckningen.

Staten blir genom denna anordning »arbetsgivare åt konstnärerna». Docent Hessler erinrar om att lösningen på problemet om statens stöd åt den levande konsten »sökts i den riktning Axel L. Romdahl påpekat fyra år tidigare (i en artikel i Svenska Dagbladet)». Om det verkligen är detta tankefrö som grott och spirat är dock svårt att veta.

Man må hoppas att det storvulna och resoluta Engbergska uppslaget skall kunna genomföras i de ekonomiskt hårda tider vi torde ha att vänta. Sparsamhet får bli vår lösen, men det är önskvärt att sparsamheten icke tillåtes att gå ut över det som kan ge vårt folk lyftning och glädje, även med nedskuren materiell standard.

På de sista sidorna i sin bok gör författaren en samlande överblick. »Dirigerad av varandra avlösande krafter har staten sträckt sin hand allt längre ut över konstlivet. Den började med att ta sig an de ungdomar som ville bli konstnärer. När stora kungliga konstsamlingar kommit i statens ägo, lät den så småningom uppföra en modern museibyggnad, och satte en skara tjänstemän att ta vård om dess konst. Det var den upplysta monarkien som lagt grunden till statens samlingar genom sina förvärv för kronans medel. Men i 'riksdagarnas Sverige' dröjde det bortåt ett halvt sekel innan staten tog för regel att köpa konst. Så kom folkbildningsepoken med sin statliga konstpropaganda. Och till sist har idén tagit gestalt att staten skall ge konstnärerna arbetsuppgifter i sina nya byggnader. Därmed har alltså staten — liksom under antiken — själv blivit den store beställaren och själv tagit konstnärerna i sin tjänst. Det moderna folkväldet har velat svara för en uppgift, som en gång var kyrkans och furstehovens.» Hela framställningen har med all sin rikedom på livfulla detaljer en principiell prägel. Den sysslar icke med av olika budgetsågen vållade fluktuationer i anslagen eller med reparationer,

ombyggnader och tekniska installationer. Dess huvudtema är statsmakternas, framför allt riksdagens inställning till konsten, en inställning som på ett intressant sätt åskådliggör kraftspelet inom det svenska samhällslivet under två och ett halvt århundrade.

KORT OM BÖCKER

Till de svenska präster, som under förra århundradet ryckte upp vårt folk ur sedligt och socialt förfall och därmed utförde en nationell gärning av bestående värde, en Peter Wieselgren i Västerstad, en Lars Levi Læstadius i Tornedalen, hör också Lars Landgren, först kyrkoherde i Delsbo, sist biskop i Härnösand. Men medan de båda nämnda för länge sedan blivit utförligt biograferade, ha vi först nu fått en mönstergill och grundlig levnadsteckning av den fängslade Lars Landgren av hans efterträdare på biskopsstolen i Härnösand, biskop *Torsten Bohlin* (Lars Landgren. Människan, folkuppfostraren, kyrkomannen).

Lars Landgren gjorde på de flesta områden en bestående insats. Han var en pionjär för folkskolan — delvis med egna ekonomiska uppoffringar — för fornminnes- och hembygdsvård, för mission, och inte minst för nykterhet och yttre hyfsning. Mycken kraft, och han ägde sådan i hög grad, nedlade han på den prosaiska uppgiften att lära människor »att uppföra sig som folk och icke som vilddjur». Men det är icke den minsta förtjänsten hos Bohlins biografi, att den ger en levande föreställning om hur centralt religiöst motiverad hela denna folkuppfostrargärning var.

Men det fanns även en originalitet och kraft hos Landgren av ovanliga mått. Det krävdes också kraftiga kurer mot förvildningen. Berättelserna om handgripliga ingripanden från Landgrens sida kunna dock avfärdas som legender. Att Delsbo från ett brottets och lastens hemvist — ett rykte som med egendomlig seghet fortlevat — efter några år förvandlades till en mönsterförsamling är i sista hand icke verkan av några administrativa konstgrepp eller kraftgärningar utan av det odelade förtroende Landgren efter hand tillvann sig som präst, och hans verksamhet lämnar därför ett uppriktigt prov av en kyrklig demokrati, när den är som bäst. Rörande i sin naivitet är den av Bohlin återgivna berättelsen om bönderna, som efter Landgrens död infunnit sig i Härnösand med anhållan att få föra med hans lik till Delsbo. På frågan om skälet kom efter många om och men svaret: »Vi skulle känna oss liksom mera trygga på domedag, om vi hade Landgren ibland oss.»

Bror Olsson.

I *The New Europe* har engelsmannen *Bernhard Newman* givit en ingående, på egna långa resor grundad, objektivt hållen skildring av Central- och Osteuropas invecklade befolkningsproblem. Man kan svårligen tänka sig en bättre vägledning inför fredskonferensen och dess nödtvungna avgörande av de för vår världsdels framtid vitala nationalitetsfrågorna än denna verkligt levande geografi.

E. H.